

DANIEL NOWAK

<https://orcid.org/0000-0001-9694-7896>

Uniwersytet Rzeszowski

Austriackie katastry gruntowe w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum Państwowego Ukrainy we Lwowie

W Centralnym Historycznym Archiwum Państwowym Ukrainy we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, м. Львів) zlokalizowane zostały liczne dokumenty z lat 1772-1918 dotyczące historii gospodarczej Galicji. Nie sposób wymienić wszystkich, dlatego też w artykule skupiono się na katastrach gruntowych, stanowiących punkt wyjścia do badań nad historią gospodarczą wsi, miasteczek i miast regionów ówczesnej Galicji, zwłaszcza w okresie przedautonomicznym.

Literaturę dotyczącą katastrów austriackich podzielić można na dwie grupy. Pierwsza to opracowania przedstawiające samą dokumentację albo stanowiące opis zasobów archiwów, w których te katastry się znajdują¹. Druga grupa to literatura, w której zaprezentowano wykorzystanie katastrów do badań naukowych. Wstępnym dość obszernym opracowaniem ukazującym charakter dwóch pierwszych katastrów Galicji, tj. metryki józefińskiej i franciszkańskiej, była praca Wincentego Stasia *Метрики ґрунтowe ґоґеґеґіґської і францисґкаґської ґаґо ґрідла до історії ґосподарчеґ ґалиґії*², w której autor szczegółowo opisał dokumentację obu katastrów i zaprezentował

¹ О. Гневишева et al., *Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник*, Львів 2001; *Gospodarka Galicji 1772-1867. Inwentarz materiałów historycznych z archiwów i bibliotek Polski, Austrii i Ukrainy*, t. 2-3, red. K. Ślusarek, Kraków 2015; *Йосифі́нська (1785-1788) і Франциска́нська (1819-1820) метрики. Перші́но земельні кадастри Галичини*, ред. Я. Захарчин, уклад. Я. Пироженко, В. Сіверська, Київ 1965.

² W. Styś, *Метрики ґрунтowe ґоґеґеґської і францисґкаґської ґаґо ґрідла до історії ґосподарчеґ ґалиґії*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” T. 2, 1932-1933, s. 57-92.

możliwości jej wykorzystania do celów naukowych. Po II wojnie światowej takim dziełem były *Stosunki poddańcze w dawnej Galicji* Romana Rozdolskiego³, w szczególności drugi tom opisujący dokumenty metryki józefińskiej i zawierający liczne uwagi, które odnosiły się do wcześniejszego opracowania Stysia, a zwłaszcza błędnego zakwalifikowania części dokumentacji znajdującej się w metryce józefińskiej do dokumentacji o charakterze katastralnym⁴. Z kolei kataster galicyjski był dużo lepiej opisany w literaturze polskiej, jak i austriackiej. W szczególności należy tutaj wymienić pracę Jacka Wolskiego pt. *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędowych i badaniach naukowych*⁵ czy opracowanie Jana Wydro pt. *Kataster gruntowy austriacki i jego znaczenie dla Galicji*⁶.

Natomiast jeśli mowa o pracach, które bazowały na analizie katastrów, to warto zwrócić tutaj uwagę na artykuł Jana Fiericha *Kultury rolnicze, zmianowania i zbiory w katastrze józefińskim 1785/7*⁷, w którym autor wykorzystał do określenia regionów gospodarczych Galicji dokumenty metryki józefińskiej, jakimi były pravidła faszjonowania, czyli opisy metod gospodarowania i sposobu szacowania zbiorów w miejscowościach Galicji. Podobny charakter miała praca Heleny Madurowicz i Andrzeja Podraży pt. *Regiony gospodarcze Małopolski Zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*⁸. Z nowszych opracowań wskazać trzeba głównie prace Łukasza Jewuły⁹, Krzysztofa Ślusarka, Tomasza Kargola, Grzegorza Zamoyskiego, Iwany Stadnik czy Rostysława Melnyka. Szczegółowy wykaz opracowań tych ostatnich autorów znaleźć można na stronie ich wspólnego projektu badawczego pt. „Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym”¹⁰. Katastry austriackie z terenu Galicji wykorzystywane były również w opracowaniach dotyczących historii regionalnej¹¹.

³ R. Rozdolski, *Stosunki poddańcze w dawnej Galicji*, t. 1-2, Warszawa 1962.

⁴ Autor zwrócił tutaj głównie uwagę na to, że w zasobie metryki józefińskiej znajdują się m.in. dokumenty dotyczące opodatkowania domów czy inwentarze urbairalne z 1789 r., które znalazły się w niej omyłkowo i nie można ich zakwalifikować do dokumentacji o charakterze katastralnym.

⁵ J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” T. 32, 2000, nr 3, s. 199-212.

⁶ J. Wydro, *Kataster gruntowy austriacki i jego znaczenie dla Galicji*, „Studia Historyczne” 1967, s. 145-157.

⁷ J. Fierich, *Kultury rolnicze, zmianowania i zbiory w katastrze józefińskim 1785/7*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” T. 12, 1950, s. 25-66.

⁸ H. Madurowicz, A. Podraży, *Regiony gospodarcze Małopolski Zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958.

⁹ Ł. Jewuła, *Galicyjskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772-1848*, Kraków 2013.

¹⁰ *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, [on-line:] <http://www.miasta-galicji.pl/publikacje> – 21 IX 2019.

¹¹ M.in. F. Kiryk, *Brzesko w świetle Metryki Józefińskiej*, [w:] *Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu*, red. F. Leśniak, Kraków 2000, s. 311-322; idem, *Granice osiadłości mieszczańskich i właściciele gruntów oraz domów w Starym Sączu w świetle Metryki Józefińskiej i Franciszkańskiej*, „Rocznik Sądecki” T. 21, 1993, s. 102-108; B. Stanaszek, *Terytorium, zabudowa i ludność Brzostku w pierwszym półwieczu rządów austriackich w Galicji*, [w:] *Z dziejów Brzostku. Studia i materiały*, t. 2, red. B. Stanaszek, Brzostek 2009, s. 133-167; K. Ślusarek, *Drobna szlachta w Galicji 1772-1848*, Kraków 1994.

Warto jednak najpierw zwrócić uwagę na kilka reform administracyjnych, jakie przeprowadzane były na przestrzeni lat przez władze austriackie, ponieważ miały one duży wpływ na to, jak obecnie zlokalizowane są różne dokumenty, nie tylko w Centralnym Historycznym Archiwum Państwowym Ukrainy we Lwowie, ale też innych archiwach ukraińskich i polskich. W ukraińskim systemie archiwalnym polskiemu zespołowi odpowiada *fond*, który dzieli się na *opysy*, a potem na *sprawy*. I to właśnie te *opysy* wynikają zazwyczaj z podziałów administracyjnych. Stanowi to znaczne ułatwienie, gdy mamy do czynienia z miejscowościami, które mają te same nazwy w wielu rejonach Galicji, jak wszelkiego rodzaju Wole, Gliniki, Siedliska itp. Znajomość podziału administracyjnego znacznie usprawnia wyszukiwanie poszczególnych dokumentów.

W 1772 r. południowo-wschodnie ziemie Rzeczypospolitej znalazły się w granicach monarchii habsburskiej. Austria w następstwie I rozbioru Polski zagarnęła część województw krakowskiego, sandomierskiego, ruskiego, prawie całe województwo bełskie i małe skrawki województw wołyńskiego, podolskiego i lubelskiego¹².

Niedługo po zajęciu ziem polskich, tj. z końcem 1773 r., władza austriacka wprowadziła nowy podział administracyjny, dzieląc kraj na 6 cyrkułów (niem. *Kreis*) podzielonych na dystrykty (okręgi), których było początkowo 59¹³: wielicki (9 dystryktów), pilzneński z siedzibą w Rzeszowie (10 dystryktów), bełski z siedzibą w Zamościu (8 dystryktów), lwowski (10 dystryktów), samborski (9 dystryktów), halicki (13 dystryktów)¹⁴.

Taki podział administracyjny utrzymał się dość krótko, gdyż już 14 marca 1775 r. dokonano zmniejszenia liczby okręgów z 59 do 19. Podział administracyjny w latach 1775-1782 to 6 cyrkułów podzielonych na 19 dystryktów: cyrkuł lwowski (3 dystrykty), halicki z siedzibą w Stanisławowie (4 dystrykty), bełski z siedzibą w Zamościu (3 dystrykty), samborski (3 dystrykty), wielicki (3 dystrykty), pilzneński (3 dystrykty)¹⁵.

Ten nowy podział administracyjny był nieco trwalszy i przetrwał do 1782 r. Wtedy zlikwidowano okręgi, a ich siedziby stały się siedzibami cyrkułów. Dopiero jednak w 1784 r. dokonano nowego rozgraniczenia cyrkułów, zmieniając przy okazji siedziby niektórych z nich. W takim kształcie z niewielkimi zmianami mapa administracyjna Galicji przetrwała do roku 1850, kiedy cyrkuły podzielono na powiaty. A potem je zlikwidowano, zastępując powiatami.

Podział administracyjny w latach 1784-1850 wyglądał następująco: cyrkuł myślenicki (od 1819 r. wadowicki), bocheński, nowosądecki, tarnowski, rzeszowski, dukielski (od 1791 r. jasielski), przemyski, sanocki, samborski, zamojski (w 1809 r. włączony do Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. w granicach Królestwa Polskie-

¹² E. Barwiński, *Pierwsze podziały administracyjne Galicji*, „Ziemia Czerwieńska” 1935, z. 1, s. 62.

¹³ S. Schnur-Peplowski, *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, Lwów 1895, s. 10; K. Hajduk, *Administracja państwowa i samorząd w Powiecie Brzozowskim w latach 1867-1914*, „Rocznik Przemyski” T. 45, 2009, s. 87-88.

¹⁴ E. Barwiński, *op. cit.*, s. 62-64.

¹⁵ *Ibidem*.

go), żółkiewski, lwowski, brzeżański, tarnopolski, stryjski, stanisławowski (w 1811 r. podzielony na stanisławowski i kołomyjski), zaleszczycki (od 1816 r. czortkowski), brodzki (od 1789 r. złoczowski)¹⁶.

Reforma administracyjna z 1850 r. dokonała podziału ówczesnych 19 cyrkułów na 178 powiatów. Były to cyrkuły: krakowski, wadowicki, nowosądecki, jasielski, bocheński, tarnowski, rzeszowski, żółkiewski, lwowski, złoczowski, brzeżański, tarnopolski, czortkowski, stanisławowski, kołomyjski, stryjski, samborski, sanocki, przemyski. Kolejna reforma z 1867 r. zlikwidowała cyrkuły i utworzyła 74 powiaty¹⁷.

Niższą jednostką administracyjną od okręgów i cyrkułów były dominia, czyli ziemie skupione w ręku jednego właściciela. Były to jednostki odpowiedzialne m.in. za pobór podatków, nadzór nad ludnością żydowską, rozstrzyganie w pierwszej instancji w sprawach cywilnych oraz śledztwo w sprawach karnych. W roku 1785 na terenie całej Galicji było 2558 dominiów¹⁸.

Oprócz nowych podziałów administracyjnych Austriacy dokonali wielu innych reform. Jedną z nich było wprowadzenie katastru na terenie całej monarchii, w tym na obszarze Galicji. W okresie staropolskim, oprócz służących do poboru podatków rejestrów podatkowych, które jednak miały charakter bardzo ogólny, nie funkcjonowały szczegółowe rejestry dotyczące wielkości użytkowanej przez poddanych ziemi. Austriacy od I rozbioru do poł. XIX w. opracowali na terenie Galicji liczne dokumenty mające na celu pobór podatków gruntowych. Do najważniejszych z nich zaliczyć można:

- a. Fasje podatkowe z 22 grudnia 1772 r.,
- b. Metrykę józefińską z 12 kwietnia 1785 r.,
- c. Stały kataster (kataster galicyjski) z 23 grudnia 1817 r. (zrealizowany w poł. XIX w.),
- d. Metrykę franciszkańską (prowizoryczny kataster franciszkański) z 1 maja 1819 r.

Dnia 22 grudnia 1772 r. nakazano dominiom opracowanie fasji podatkowych, czyli oświadczeń właścicieli ziemskich, w których zawarte miały być informacje o wielkości posiadanego przez nich samych oraz ich poddanych areału ziemi, wysokości zbiorów, rodzaju powinności wynikających ze stosunku poddańczego oraz

¹⁶ S. Grodziski, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*, Wrocław 1971, s. 161-165.

¹⁷ Biała, Bóbrka, Bochnia, Bohorodczany, Borszczów, Brody, Brzesko, Brzeżany, Brzozów, Buczac, Chrzanów, Cieszanów, Czortków, Dąbrowa, Dobromil, Dolina, Drohobycz, Gorlice, Gródek, Grybów, Horodenka, Husiatyn, Jarosław, Jasło, Jaworów, Kałusz, Kamionka Strumiłowa, Kolbuszowa, Kołomyja, Kosów, Kraków, Krosno, Łańcut, Limanowa, Lesko, Lwów, Mielec, Mościska, Myślenice, Nadwórna, Nisko, Nowy Sącz, Nowy Targ, Pilzno, Podhajce, Przemyśl, Przemyślany, Rawa, Rohatyn, Ropczyce, Rudki, Rzeszów, Sambor, Sanok, Skala, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stare Miasto, Stryj, Tarnobrzeg, Tarnopol, Tarnów, Tłumacz, Trembowla, Turka, Wadowice, Wieliczka, Zaleszczyki, Zbaraż, Złoczów, Żółkiew, Żydaczów, Żywiec.

¹⁸ A. Górak, K. Latawiec, *Kancelaria organów władzy w Galicji. Wybór źródeł*, Lublin 2013, s. 10.

inwentarza gospodarskiego¹⁹. Załącznikiem do patentu był wzór formularza, który miał za zadanie ułatwić wykonanie opisów w tak krótkim czasie. Należało w nim uwzględnić rodzaj zasiewów ozimych i jarych, obszar gruntów pozostawionych odłogiem oraz powierzchnię i przychód w wozach z użytków zielonych, czyli pastwisk. Oprócz tego spis ten obejmował imiona i nazwiska poddanych ze wskazaniem ich kategorii społecznej, liczby posiadanych przez nich wołów, koni, krów, cieląt oraz trzody chlewnej. Kolejne rubryki uwzględniały ewentualne dochody ze stawów (dochód trzyletni), młynów (dochód roczny), warzenia piwa i palenia gorzałki (liczba kotłów na piwo i gorzałkę oraz roczny dochód z karczmy). Ważnym elementem opisów było wyszczególnienie powinności pańszczyźnianych oraz wszelkich danin i opłat pieniężnych z nią związanych²⁰.

Fasje znalazły się w urzędach w pierwszych miesiącach 1773 r. Na ich podstawie 22 lutego 1774 r. wprowadzona została kontrybucja wojskowa dominialna²¹, czyli podatek w wysokości 12% zadeklarowanego w faszach dochodu z wszystkich użytków dominialnych. Podobne przepisy dotyczące poddanych, czyli kontrybucja wojskowa rustykalna, wprowadzone zostały patentem z 18 kwietnia 1775 r.²²

Po wprowadzeniu nowego katastru zwanego metryką józefińską fasje nie były jednak użytkowane z uwagi na późniejsze cofnięcie reform wprowadzonych przez Józefa II, mimo to system podatkowy oparty na nich utrzymał się nawet do lat 20. XIX w.

Miejszem przechowywania dokumentacji fasji podatkowych z 1773 r. jest Centralne Historyczne Archiwum Państwowe Ukrainy we Lwowie – *fond 146, opys 16*. Zostały one pogrupowane według staropolskiego podziału administracyjnego na województwa w następujący sposób:

- a. bełskie – sprawy: 1-88,
- b. krakowskie – sprawy: 89-678, 1685-1686,
- c. lubelskie – sprawy: 679-688,
- d. ruskie – sprawy: 689-1466, 1687-1693,
- e. sandomierskie – sprawy: 1467-1684, 1694-1713.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że poszczególne sprawy dotyczą albo konkretnych miejscowości, albo całych dominium, dlatego też podczas kwerendy, gdy dana miejscowość nie widnieje w inwentarzach archiwalnych, trzeba zorientować się, do jakiego dominium należała, i tam szukać tej miejscowości. Przykładem takim mogą być wsie wchodzące w skład dominium Myscowa w województwie krakowskim i powiecie bieckim, gdzie w inwentarzu geograficznym znajduje się tylko wieś Myscowa, a takie wsie jak Kąty, Żydowskie czy Grab w ogóle nie są wyszczególnione.

¹⁹ *Edicta et Mandata Universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae* (dalej: *Edicta et Mandata...*) a Die 11. Septembr[is] 1772 Initae Possessionis Promulgata. Rozkazy y Ustawy Powszechnne Krolestwom Galiciji y Lodomeryi od Dnia 11. Wrzesnia 1772 Obięcia Possessyi Ogłoszone, Lwów 1773, s. 22-26.

²⁰ *Ibidem*, s. 22-26.

²¹ *Edicta et Mandata...*, 1774, s. 52-59.

²² *Edicta et Mandata...*, 1775, s. 30-36.

Okazuje się bowiem, że dokumenty fasji zostały tam sporządzone dla całego dominium, a nie dla każdej wioski oddzielnie²³.

Z powodu nieprawidłowości, jakie znajdowały się w faszach podatkowych z 1773 r., na dworze cesarskim zaczęto coraz częściej myśleć o reformie podatkowej opartej na profesjonalnym katastrze gruntowym. Chodziło głównie o to, by zmienić system szacowania dochodów z gruntów. Nie można było myśleć w tym momencie o przeprowadzeniu prac przez wykwalifikowanych geometrów, ponieważ było ich niewielu i dokonanie przez nich pomiarów na terenie całej Galicji byłoby nierealne. Dlatego miały tego dokonać dominia przy pomocy swoich poddanych²⁴.

W efekcie 12 kwietnia 1785 r. wprowadzono nowy kataster, zwany powszechnie metryką józefińską (nazwa pochodzi od imienia cesarza rzymskiego narodu niemieckiego Józefa II Habsburga), w którym pomiary miały być wykonywane przez dominia przy współudziale poddanych, jednak całość prac podlegała kontroli władz cyrkularnych. Takie pomiary rozpoczęto w 1785 r., a ukończono ostatecznie w 1789 r. Dokładne zasady dokonywania pomiarów zawierał *Uniwersał co się nowego fassjonowania tycze*²⁵. W celu prawidłowego przeprowadzenia pomiarów i obliczenia przychodów z gruntów do powyższego uniwersału dołączona została instrukcja katastralna pt. *Informacja dla gruntowych zwierzchności, mandatariuszów lub ich sub-sytutów i oficjalistów, jako też i dla gromad, jak się przy spisaniu, rozmiarze i fasji, czyli wyznawaniu gruntów zachować mają*²⁶.

Ze względu na brak odpowiedniej kadry geometrów wszelkie czynności związane z dokonywaniem pomiarów przerzucone zostały na jednostki administracyjne, czyli dominia. Wśród mieszkańców miejscowości wybierana była komisja składająca się z wójta, przysiężnych gromadzkich, mandatariusza i mężów zaufania. Komisja ta mierzyła każdą parcelę, a mandatariusz wpisywał jej wymiar do księgi pomiarowej.

W ten sposób powstały liczne dokumenty opracowane w latach 1785-1789. Do najważniejszych dokumentów tego katastru należą:

- a. *Księga pomiarowa* – zawierała wykaz wszystkich parcel, które znajdowały się na terenie osady z podziałem miejscowości na niwy, a także informacje o użytkownikach ziemi, jej wymiarach oraz zbiorach. Każdy arkusz księgi podzielony był na siedem podstawowych rubryk, tj. *Nr miejscowego porządku, Imię gruntowego posiadacza i gruntu, Nr domu, Nazwisko i liczba terażniejszej miary gruntowej, Rozmiar, Role, Łąki i Lasy*. W rubrykach tych podawano numer parceli, imię i nazwisko użytkownika ziemi, jej rozmiar i kulturę rolną, a także informacje o powierzchni danej części ziemi. W odniesieniu do pól ornych przedstawiano średnie zbiory zboża za trzy lata, w przypadku łąk – zbiory siana, a w przypadku lasów – średni roczny wyrąb drzewa²⁷.

²³ *Gospodarka Galicji...*, t. 2, s. 265.

²⁴ W. Styś, *op. cit.*, s. 60.

²⁵ *Edicta et Mandata...*, 1785, s. 59-61.

²⁶ *Ibidem*, s. 61-70.

²⁷ R. Rozdolski, *op. cit.*, s. 326; W. Styś, *op. cit.*, s. 68.

- b. *Opis granic* – protokół, który zawierał dokładny opis granic mierzonej miejscowości z osadami sąsiednimi. W protokole najpierw podawano datę jego sporządzenia i wskazanie, z jakimi miejscowościami i od której strony świata graniczy mierzona miejscowość. Dalej w sposób szczegółowy opisywano podział terenu, wymieniając różnego rodzaju naturalne przeszkody; dodatkowo w miejscach charakterystycznych usypywano kamienne kopce. Odległości pomiędzy tymi kopcami były mierzone i zapisywane w protokole.
- c. *Protokół względem wydawania i na zad odebrania ekstraktów indywidualnej fasji, tudzież względem zaszłego oświadczenia się posiadaczów gruntu względem takowych i co za uwagi nad onemi uczyniono* – dokument, który zawierał wyrażenie zgody bądź reklamację poszczególnych gospodarzy względem ustalonego dla nich dochodu z gruntu.
- d. *Prawidła fasonowania* – dokument, który był podstawą do obliczania dochodów z poszczególnych parcel. Na pierwszej stronie wymieniano nazwy niw, na jakie podzielona była miejscowość i nazwy osad sąsiadujących z osadą mierzoną, a w dalszej kolejności granice poszczególnych niw. Później dokonywano klasyfikacji niw na tzw. położenia, czyli na te z najlepszą glebą, glebą średniej jakości oraz glebą najgorszej jakości. Informacje zawarte w dalszej części dokumentu dotyczą sposobu uprawy ziemi oraz wielkości zbiorów. Cała miejscowość dzielona była na części zgodnie z metodami gospodarowania oznaczonymi numerami. Ich numeracja była ciągła dla całej osady, począwszy od niwy domowej, a skończywszy na ostatniej niwie osady. W ramach danego sposobu gospodarowania stosowano taką samą ilość zasiewu poszczególnych zbóż oraz to samo zmianowanie upraw. W protokole *Prawideł* wskazywano, które pola wchodziły w zakres oznaczonego danym numerem sposobu gospodarowania oraz szczegółowo opisywano jakość znajdujące się tam gleby, położenie pól (np. położenie pola na stoku góry lub w dolinie, czy były one oświetlone przez słońce itp.), uwarunkowania geograficzne, zastosowanie różnego rodzaju zmianowania upraw i przyczyny większego lub mniejszego zbioru zboża niż średni, wyliczony dla danej osady.
- e. *Obrachunek kontrolowanego przychodu z gruntu dla ról za trzy lata i dla łąk, ogrodów i pastwisk za 1 rok* – zazwyczaj sporządzany był w języku niemieckim, ale zdarzały się wersje polskie tego dokumentu. Wpisywano w nim kolejne numery sposobu gospodarowania z *Prawideł fasonowania*. Znajdują się w nim informacje o rodzaju uprawianego zboża, wysokości plonów w ziarnach i średnich zbiorach z 1 morga pola. W odniesieniu do użytków zielonych wskazywano jednoroczny zbiór siana i potrawu z morga.
- f. *Opisanie najmu z domów* – w dokumencie tym wyszczególniano wszystkie dochody wynikające z najmu domu, głównie miejskich kamienic. Informacje dotyczyły samej budowy, jej kondygnacji i mieszczących się w niej pomieszczeń, a także wysokości czynszu płaconego za najem, co pozwala określić, kto był właścicielem budynku, a kto tylko wynajmował w nim pomieszczenia.

- g. *Tabela oszacowania dochodów z lasów* (*Waldbeschätzungstabelle*) – służyła do obliczania pożytków z lasów. Zawierała dokładny opis lasu, jego powierzchni, rodzaj rosnącego drzewa oraz roczny pożytek w sążniach sześciennych (sągach). Protokół ten był podstawą wyliczania przychodów z lasu i podatku leśnego²⁸.
- h. *Wykaz cen płodów rolnych i drewna* – miał na celu przeliczanie zbiorów na wartość pieniężną. Sporządzano dla każdej gromady wykaz cen płodów rolnych oraz drewna na najbliższym targu przy uwzględnieniu ryczałtu związanego z kosztem transportu tych produktów. Bardzo rzadkim dokumentem spotykanym w metrykach józeffińskich są mapy lasów, jednak zachowała się ich niewielka liczba, np. w cyrkule dukielskim mapy zachowały się tylko w dokumentacji dla wsi Bieździadza, koło Jasła²⁹. Musiało być ich jednak więcej, skoro w wielu metrykach zostały wymienione w wykazie dokumentów, jaki sporządzono podczas prac katastralnych.
- i. Oprócz tego sporządzano też sumariusze przychodów z podziałem na grunty dworskie, plebańskie i rustykalne. Sumariusze te miały formę tabeli, w której podawano powierzchnię gruntów dla poszczególnego rodzaju własności, plon z nich z podziałem na dochód trzyletni, półtoraroczny i roczny. Poza tym znajdowały się tu informacje o średnim plonie z morga za te okresy³⁰. Niektóre z wymienionych sumariuszy nie miały żadnych tytułów. Wyjątkiem był *Podział sumaryczny między dworem, księdzem i gromadą tak co do płaszczyny nieruchomości wszystkich pod pomiar urbarialny; jako też i użytku z tychże z osobna okazanego*. W sumariuszu tym podzielono grunty na role (pola orne, ugory i stawy), łąki (użytki zielone, tj. ogrody, łąki, pastwiska, krzaki i stawy) i lasy. Te trzy kategorie sklasyfikowano według posiadania dominalnego, rustykalnego i kościelnego z podziałem na ogrody, pola orne, ugory, łąki, pastwiska, stawy i lasy.

Czasami w metrykach józeffińskich znalazły się inne dokumenty, niezwiązane bezpośrednio z katastrem, jak np. *Tabela do podatkovania domowego służąca*, która zawierała wykaz wszystkich właścicieli i posiadaczy nieruchomości na terenie miejscowości (nie tylko ziemi, ale i budynków), ułożony według numerów domów. Oprócz adnotacji dotyczących podatków w tabeli tej przy nazwisku każdej osoby podano jej zawód i źródło dochodów. Ponadto spotkać można fragmenty fasji podatkowych z 1773 r., inwentarze urbarialne z 1789 r. czy nawet fragmenty dokumentacji sporządzonej w związku z uwłaszczeniem z lat 50. XIX w. Posiadając takie dane, ustalano wartość pożytków w pieniądzu dla każdego użytkownika oddzielnie (*Sumariusz fasji pieniężnej z ekstraktów wyprowadzonej*), a następnie dochody dworskie, plebańskie i rustykalne lub bardziej prosty podział na grunty dominialne i rustykalne. Po-

²⁸ W. Styś, *op. cit.*, s. 71; R. Rozdolski, *op. cit.*, s. 327.

²⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 19, оп. 2, спр. 346, арк. 86-86.

³⁰ Ibidem.

tem sporządzano sumariusz wszystkich dochodów z danej gromady (*Summarische Geldertrag*)³¹. Wyszczególniano w nim wartość pieniężną zbiorów zboża, siana oraz wyrębu drewna z lasu.

Miejszem przechowywania dokumentacji metryki józefińskiej w Centralnym Historycznym Archiwum Państwowym Ukrainy we Lwowie jest *fond* 19. Poszczególne metryki pogrupowane zostały według opisów odpowiadających ówczesnym cyrkułom:

- opys* 1 – cyrkuł bocheński,
- opys* 2 – cyrkuł dukielski,
- opys* 3 – cyrkuł zamojski,
- opys* 4 – cyrkuł sądecki,
- opys* 5 – cyrkuł rzeszowski,
- opys* 6 – cyrkuł stanisławowski,
- opys* 7 – cyrkuł tarnowski,
- opys* 8 – cyrkuł myślenicki,
- opys* 9 – cyrkuł brzeżański,
- opys* 10 – cyrkuł zaleszczycki,
- opys* 12 – cyrkuł lwowski,
- opys* 13 – cyrkuł przemyski,
- opys* 14 – cyrkuł samborski,
- opys* 15 – cyrkuł sanocki,
- opys* 16 – cyrkuł stryjski,
- opys* 17 – cyrkuł tarnopolski,
- opys* 18 – cyrkuł brodzki,
- opys* 19 – cyrkuł żółkiewski.

Po śmierci Józefa II przez ponad 30 lat nie prowadzono żadnych rejestrów gruntów, co było niekorzystne dla całego państwa, zwłaszcza w okresie przedłużających się wojen napoleońskich, zakończonych dopiero w 1815 r., które pustoszyły budżet kraju³². Poza tym jednym z argumentów, jakie podnoszono w związku z opracowaniem metryki józefińskiej, było m.in. nieprawidłowe obliczanie powierzchni ziemi, a także zawyżanie przez urzędników średnich zbiorów zboża i siana, co skutkowało naliczaniem wyższego podatku, nieadekwatnego do rzeczywiście osiągniętych dochodów. Ponadto nałożony na poddanych podatek nie uwzględniał kosztów związanych z przygotowaniem ziemi pod zasiewy i innych nakładów, jakie musiał ponieść jej użytkownik, aby uzyskać plony, co było źródłem wielu niesprawiedliwości.

Dopiero jednak 23 grudnia 1817 r. wprowadzono na terenie całej monarchii nowy kataster gruntowy³³. Okazało się jednak, że w wielu prowincjach, w tym w Galicji, patent ten nie został zrealizowany po 30-35 latach od jego ogłoszenia, co wynikało z ogromnych kosztów jego przeprowadzenia. Państwa wyczerpanego wojnami

³¹ W. Styś, *op. cit.*, s. 70.

³² M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1999, s. 185.

³³ *Edicta et Mandata...*, 1817, s. 159-162.

nie było na to po prostu stać³⁴. Dlatego też patentem z 1 maja 1819 r. zaprowadzono prowizoryczny kataster gruntowy nazywany metryką franciszkańską³⁵.

Zgodnie z jego brzmieniem opodatkowaniu podlegać miały: właściwe przychody z gruntów, pożytki z budynków oraz dochody z tytułu należności urbarialnych i dziesięcin³⁶. W celu ustalenia przychodów z gruntów należało przyjąć za podstawę pomiary i oszacowanie ich wydajności, jakich dokonano podczas opracowania metryki józefińskiej w latach 80. XVIII w.³⁷

Opracowanie metryki franciszkańskiej polegało właściwie na poprawieniu starych metryk józefińskich i wprowadzeniu w nich zmian, jakie zaszły od tego czasu na terenie danej miejscowości. Korekta miała następować w porządku topograficznym, czyli niwa za niwą, pole po polu³⁸. Nie dokonywano pomiarów od nowa, z wyjątkiem, gdy komisja zauważyła jakąś nieścisłość, np. stwierdziła, że powierzchnia parceli wskazana we wcześniejszej metryce jest inna i należy dokonać nowego jej wymierzenia. Podobna sytuacja miała miejsce, gdy grunt został podzielony na mniejsze parcele.

W efekcie prac związanych z metryką franciszkańską opracowano wiele ważnych dokumentów. Czas ich sporządzenia jest różny. Większość powstała około 1820 r. i jest związana z księgą pomiarową. Część z nich prowadzona była jednak nawet po powstaniu w poł. XIX w. stałego katastru galicyjskiego. Do najważniejszych dokumentów metryki franciszkańskiej należą:

- a. *Księga pomiarowa* – zawierała prawie te same dane jak wcześniejsze księgi pomiarowe z czasów józefińskich, wzbogacona jedynie o rubryki zawierające stare i nowe numery topograficzne parcel oraz rubryki z wartością pieniężną zbiorów. W dokumentach oczywiście pojawiły się imiona i nazwiska nowych użytkowników nieruchomości będących zazwyczaj następcami prawnymi użytkowników z metryki józefińskiej.
- b. *Wykazy gruntów, które przeszły do gorszego lub lepszego rodzaju uprawy* – zawierały spis wszystkich gruntów, których kultura rolna została zmieniona lub które stały się całkowicie niezdatne do uprawy. Były one prowadzone aż do czasu pojawienia się stałego katastru galicyjskiego, dlatego też znajdują się w nich informacje o zmianach przeznaczenia gruntów, jakie miały miejsce na terenie danej gminy przez okres kilkudziesięciu lat. Wykazy takie pozwalały na określenie, w stosunku do których parcel z danej miejscowości należy obliczyć inne dochody z ziemi albo w ogóle ich nie naliczać. Zależało to od charakteru zmiany – czy dotyczyła ona zmniejszenia wielkości nieruchomości, modyfikacji jej kultury rolnej, czy przejścia do kategorii nieużytków.

³⁴ W. Styś, *op. cit.*, s. 75.

³⁵ *Einführung eines neuen Grundsteuerprovisoriums*, [w:] *Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr...*, 1819, s. 70.

³⁶ § 1 patentu z 6 V 1819 r., *Provinzial-Gesetzsammlung...* 1819, s. 71.

³⁷ § 2 patentu z 6 V 1819 r., *Provinzial-Gesetzsammlung...* 1819, s. 71; W. Styś, *op. cit.*, s. 75.

³⁸ § 37 *Pouczenia dla zwierzchności dworskich*, *Provinzial-Gesetzsammlung...* 1819, s. 276.

- c. *Sumariusz indywidualnych (szczegółowych) arkuszy przychodu wszystkich posiadaczy gruntowych w porządku alfabetycznym* – zawierał zestawienie wszystkich właścicieli i posiadaczy z wyszczególnieniem ilości posiadanych przez nich parcel, ich łącznej powierzchni z podziałem na kultury rolne oraz rocznym dochodem i podatkiem.
- d. *Lokalny protokół oględzin (Lokal Besichtigung Protokoll)* – w znacznej mierze przypominał znane z metryki józefińskiej prawidła fasjonowania. W przeciwieństwie jednak do tamtych dokumentów protokół ten sporządzony był wyłącznie w języku niemieckim i miał te same elementy co wersja niemiecka prawideł z metryki józefińskiej. Opisano w nim po kolei sposoby gospodarowania na terenie mierzonej miejscowości z podaniem warunków naturalnych uprawy, wielkości zasiewu zboża, jego średnich plonów i zbiorów oraz system zastosowanego zmianowania.
- e. *Protokoły skarg reklamacji* – znajdowały się w nich skargi poddanych, dotyczące wysokości oszacowanego zbioru, powierzchni mierzonego gruntu lub wysokości podatku. Najczęściej jednak użytkownicy nie zgłaszali reklamacji co do arealu pola, ale odnośnie do samej wielkości zbiorów.

Podobnie jak w przypadku metryki józefińskiej, również w metryce franciszkańskiej znaleźć można szereg dokumentów pozakatastralnych, które właściwie należałoby umieścić w innym rodzaju dokumentacji. Do najważniejszych z nich należą:

- a. *Spis wszystkich domów, każdej osady powyższej gminy podatkującej według pojedynczych numerów domu, właścicieli części składających się i gatunków budowy wraz z klasyfikacją domów pomierzonych w podziałach do podatku od domów zrobiony* – służył do oszacowania dochodów i określenia podatku z budynków. Spis ten oprócz posiadacza budynku i numeru domu zawierał informację o materiale, z jakiego został on wybudowany, sposobie budowy (z piętnem lub bez) oraz liczby pomieszczeń, z jakich się składał. Sumariusz ten zawierał podział domów według 12 klas, od których uzależniony był płacony podatek od budynków.
- b. *Sumariusz powinności poddańczych* – znalazły się w nim dane na temat ilości dniówek pańszczyzny sprzężajnej i pieszej, jakie zobowiązany był wykonać poddany dla swojego pana, ilości i rodzaju danin w naturze, jak liczba korców owsa, sztuk przędzy oraz wartość płaconego czynszu w pieniądzu. Celem sporządzenia takiego rodzaju dokumentów była ocena wartości tych powinności w sumach pieniężnych oraz naliczenie od nich podatków.
- c. *Fragmenty korespondencji na linii urząd cyrkularny – urząd gromadzki*. Zawarte w dokumentach metryki franciszkańskiej fragmenty korespondencji na linii urząd cyrkularny – urząd gromadzki są w odniesieniu do niektórych miejscowości dość liczne. Pisma te dotyczyły różnych spraw. Najczęściej pojawiały się prośby skierowane przez użytkowników nieruchomości budowlanych o nadanie nowym budynkom numerów domu.

Podobnie jak w przypadku metryki józefińskiej, miejscem przechowywania metryki franciszkańskiej jest Centralne Historyczne Archiwum Państwowe Ukrainy we Lwowie w *fondzie* 20, z podziałem według opisów odpowiadających siedzibom cyrkulów w 1820 r., tj.:

- opys* 1 – cyrkul bocheński,
- opys* 2 – cyrkul jasielski,
- opys* 4 – cyrkul sądecki,
- opys* 5 – cyrkul rzeszowski,
- opys* 6 – cyrkul stanisławowski,
- opys* 7 – cyrkul tarnowski,
- opys* 8 – cyrkul wadowicki,
- opys* 9 – cyrkul brzeżański,
- opys* 10 – cyrkul czortkowski,
- opys* 11 – cyrkul kołomyjski,
- opys* 12 – cyrkul lwowski,
- opys* 13 – cyrkul przemyski,
- opys* 14 – cyrkul samborski,
- opys* 15 – cyrkul sanocki,
- opys* 16 – cyrkul stryjski,
- opys* 17 – cyrkul tarnopolski,
- opys* 18 – cyrkul złoczowski,
- opys* 19 – cyrkul żółkiewski.

Kolejny kataster w Galicji został ustanowiony patentem z 23 grudnia 1817 r., jednak zrealizowany dopiero w latach 1844-1854³⁹. Jedną z najważniejszych różnic pomiędzy wcześniejszymi katastrami, tj. metryką józefińską i metryką franciszkańską, było powierzenie wszelkich prac odpowiednio wykwalifikowanym geometrom⁴⁰. Ich zadaniem było, oprócz pomiarów gruntów, wykonanie mapy dla każdej gminy, która obrazować miała granice gminy, jej powierzchnię, podział na parcele budowlane i gruntowe, rodzaje upraw, kultury rolne itp.⁴¹

Podstawą odpowiedniego wykonania pomiarów kraju była triangulacja trygonometryczna. Dla obszaru Austrii wyznaczono siedem układów współrzędnych oraz dwa dla obszaru Królestwa Węgier. Każdy z tych punktów miał odrębnie wyznaczone współrzędne geograficzne wykonane na podstawie obserwacji astronomicznych. Na terenie Galicji obowiązywał lwowski układ katastralny. Punktem zerowym tego układu było wzgórze, zwane Wysokim Zamkiem, na którym usypano kopiec Unii Lubelskiej.

Dokumentacja ta była podstawą późniejszego szacowania i naliczania podatku gruntowego. Sposób obliczania wartości pieniężnej oraz wysokość tego podatku re-

³⁹ § 1 Patentu z 23 XII 1819 r., *Edicta et Mandata...* 1817, s. 159-162.

⁴⁰ § 8 Patentu z 23 XII 1819 r., *ibidem*, s. 160.

⁴¹ § 9 Patentu z 23 XII 1819 r., *ibidem*.

gulowały akty, ustawy i akta wykonawcze wydane na podstawie patentu z 23 grudnia 1817 r.⁴² W efekcie prac katastralnych powstały następujące dokumenty:

- a. *Tymczasowy opis granic* – składał się z części opisowej i graficznej. W części opisowej pojawiały się najpierw informacje na temat miejscowości, z jakimi graniczy gmina katastralna, następnie podawano nazwy miejscowości sąsiednich i dokładnie opisywano przebieg granicy z nimi, wyliczając wszystkie miejsca, gdzie znajdowały się kopce graniczne. Odległości pomiędzy kopcami mierzono i podawano do protokołu według numerów oznaczonych na szkicu graficznym. Część graficzna to szkic mapy z zarysem przebiegu granic i miejscem usypania kopców granicznych.
- b. *Szkice polowe* – sporządzane były, zanim powstała mapa. Szkice tworzone w kolorystyce odpowiadającej kolorystce mapy głównej, jednak różniły się pewnymi szczegółami. Brakuje na nich numerów parcel, a na ich miejscu znajdują się numery domów, w których mieszkali ich właściciele, a w przypadku większych parcel – imiona, nazwiska i numery domów.
- c. *Mapy* – oryginalna mapa stanowiła podstawę katastru. Zawierała oryginalne, ręcznie kolorowane obrysy dla każdej gminy katastralnej z okładką z tektury. Sekcja szczegółowa mapy (arkusz), z ramką w kształcie prostokąta, była podzielona na dłuższe odcinki 5-calowe oraz krótsze odcinki 1-calowe. Sekcja ta miała wymiary 25 x 20 cala austriackiego, czyli 658,2 na 526,7 mm. Odpowiadało to 1000 sążni na 800 sążni w terenie (1896,48 x 1517,19 m = 500 morgów, czyli 287,73 ha). Sekcja miała więc powierzchnię 500 cali kwadratowych. Zgodnie z tymi założeniami 1 cal na mapie równał się 40 sążniom w terenie, czyli 2880 calom. Natomiast 1 cal kwadratowy na mapie odpowiadał powierzchni 1 morga w terenie. Dlatego też mapy te wykonywane były zazwyczaj w skali 1:2880. Jedynie w terenach górskich stosowano skalę 1:5760, a w większych miastach 1:1440, rzadko 1:720⁴³.
- d. *Protokół obliczeniowy* (*Berechnung Protokoll der Gemeinde*) – dokument służący do obliczania powierzchni parcel. W kolumnach wpisywano: kolejne numery parcel, dane o ich szerokości i długości, powierzchnię parceli w morgach (*Joch*) i sążniach kwadratowych (*Quadrat Klafter*) i informacje o sekcji mapy, na której dana parcela się znajdowała. Na dole arkusza znajdowała się suma powierzchni wszystkich parcel na nim wymienionych.
- e. *Protokół parcel gruntowych i budowlanych* (*Original Bau und Grundparzellen Protokoll der Gemeinde*) – podzielony był na dwie części: pierwsza dotyczyła parcel budowlanych, na których zlokalizowane były budynki lub puste place,

⁴² W szczególności: Instrukcja do przeprowadzenia oszacowania przychodów gruntowych, które w celu dokonania powszechnego katastru najwyższym patentem z d. 23go grudnia 1817 rozporządzeniem zostało; Instrukcja dla gmin, wydziałów gromadzkich, i urzędów pomocniczych, powołanych do spółdziałania przy robotach wstępnych oszacowań katastralnych (obydwa dokumenty opublikowane w: *Dziennik Rządowy dla Okręgu Administracyjnego we Lwowie*, Lwów 1858, odd. 2, cz. 4); *Belehrung für Die Steuerbezirksobrigkeiten zur Erhebung der im Jahre 1824 bestandenen Produkten und Arbeitspreise zum Behuf der Bildung der Preisstariffe für den stabilen Kataster*, [w:] *Provinzial-Gesetzsammlung...* 1824, s. 193-219.

⁴³ W. Fedorowski, *Ewidencja gruntów*, Warszawa 1974, s. 44.

gdzie miały być one wybudowane. Protokół miał formę tabeli mieszczącej się na prawej i lewej karcie dokumentu. W przypadku protokołu parcel budowlanych podawano w nim: numer parceli budowlanej, dane dotyczące właściciela nieruchomości oraz rodzaj budynku (*Gattung*) i powierzchnię parceli budowlanej w morgach i sążniach kwadratowych. W *Protokole parcel gruntowych* informowano jeszcze o kulturze rolnej pola.

- f. *Alfabetyczny spis użytkowników nieruchomości (Alphabetische Verzeichnisse der Gemeinde)*. Jak sama nazwa wskazuje, w porządku alfabetycznym wpisywano do niego nazwisko i imię właściciela nieruchomości, jego stan i miejsce zamieszkania. W kolumnach po lewej wskazywano numery sekcji mapy, na której znajdowały się jego parcele oraz numer domu. Pod danymi dotyczącymi imienia i nazwiska wpisywano tuszem czarnym lub brązowym numery parcel gruntowych właściciela, a niżej tuszem czerwonym – obok sformułowania *Bauparzelle* – numer parceli budowlanej. Obok w kolumnie *Anmerkung* (uwagi) podawano numery parcel stanowiących przedmiot współwłasności.
- g. *Wykaz użytków gruntowych gminy (Ausweis über die Benutzung des Bodens für die Gemeinde)* – jednostronicowy dokument, który miał formę tabeli. Stanowił on podsumowanie prac katastralnych pod względem kultur rolnych ziemi i był wyciągiem z oryginalnego protokołu parcel gruntowych i budowlanych. Tabela ta podzielona była na główne kultury rolne oraz podkultury. W każdej z tych kultur i podkultur wpisywano ich powierzchnię w danej miejscowości.
- h. *Zbiór dokumentów dworskich* – najbardziej zróżnicowana dokumentacja stałego katastru. Zazwyczaj zbiór ten zawierał: wykaz nazw obiektów geodezyjnych, urbanistycznych i cieków wodnych, spis domów w porządku arytmetycznym, alfabetyczny spis posiadaczy gruntów, protokół reklamacyjny dotyczący pomiarów geodezyjnych, certyfikat pisowni nazwy gminy.
- i. *Ostateczny opis granic gminy* – był sporządzany po wykonaniu wszystkich pomiarów i narysowaniu mapy. Protokół ten uwzględniał wszystkie korekty w odniesieniu do przebiegu granic gminy z gminami sąsiednimi, jakich dokonano w trakcie prac katastralnych. Zazwyczaj miało to miejsce w przypadku istnienia obszarów spornych pomiędzy miejscowościami, które udało się unormować w czasie wykonywania katastru.
- j. *Wykaz parcel zniesionych (Verzeichnis der gelöschten Parzellen)* – powstawał kilkanaście lat po wykonaniu pomiarów katastralnych i zazwyczaj datowany był na rok 1863. Zawierał on wykaz parcel lub ich części, których status został zmieniony w stosunku do protokołów parcel gruntowych i budowlanych.
- k. *Wykaz reklamacji obliczeń (In Folge individuellen Reklamation)* – miał konstrukcję taką samą jak *Protokół obliczeniowy*. Dotyczył on jednak zmian, jakie zachodziły na poszczególnych parcelach w wyniku ich zniesienia lub podziału. W protokole wpisywano nową powierzchnię parceli po tych zmianach i nanoszono te zmiany na mapy, zaznaczając je na oryginalnych mapach

czerwonym tuszem, dzięki czemu można zauważyć, jak zmieniała się struktura własnościowa ziemi przez lata następujące po wykonaniu pierwotnych pomiarów.

Dokumentacja stałego katastru galicyjskiego przechowywana jest w polskich archiwach państwowych⁴⁴. Natomiast w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie, w dwóch *fondach* znajdują się mapy i operaty do nich:

- *fond* 186: „Komisja Krajowa Podatku Gruntowego”, *opysy* 1-23, różne sprawy,
- *fond* 720: „Kolekcja map i planów miejscowości, parcel gruntowych i dróg położonych na terenie Galicji”, różne sprawy.

Na podstawie opisanych katastrów, stanowiących jedno z najważniejszych źródeł historii gospodarczej Galicji, można określić wielkość ówczesnych pól i poszczególnych gospodarstw, jak również rodzaje kultur rolnych mierzonych miejscowości i większych jednostek administracyjnych, jak dominia i cyrkule, a także nakreślić regiony gospodarcze ówczesnej Galicji. Dokumenty zawierają też informacje o mieszczących się na terenie miejscowości budynkach, takich jak: dwory, młyny, browary, karczmy, plebanie czy klasztory. Dzięki tym danym można dokonać analizy lokalizacji poszczególnych budynków w różnych regionach Galicji. Sumaryczne dane odnoszące się do posiadaczy ziemi dają możliwość szacowania ilości ziemi dworskiej, kościelnej i chłopskiej w poszczególnych miejscowościach i regionach.

Bibliografia

Źródła drukowane:

Dziennik Rządowy dla Okręgu Administracyjnego we Lwowie, Lwów 1858.

Edicta et Mandata Universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae..., Lwów 1773-1775, 1785, 1817.

Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr... 1819, 1824.

⁴⁴ Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie, zesp. 41: Zbiór akt i ksiąg katastralnych Księstwa Cieszyńskiego (1724-1940); zesp. 207: Zbiór map katastralnych (1830-1963); Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Żywcu, zesp. 180: Zbiór kartograficzny 1746-1992; zesp. 167: Kataster powiatu żywieckiego 1880-1947; Archiwum Narodowe w Krakowie, zesp. 280: Kataster galicyjski 1846 – XX w.; Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział w Nowym Sączu, zesp. 189: Zbiór kartograficzny dotyczący powiatu limanowskiego i nowosądeckiego 1823-1978; Archiwum Państwowe w Przemyślu, zesp. 126: Archiwum geodezyjne; Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zesp. 1313: Kataster gruntowy 1847-1955; Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Oddział w Sanoku, zesp. 631: Zbiór map katastralnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie, Oddział w Sanoku 1852-1953; zesp. 671: Urząd Katastralny w Sanoku 1852-1939; zesp. 1378: Urząd Katastralny w Krośnie; zesp. 147: Urząd Katastralny w Ustrzykach Dolnych 1852-1938.

Opracowania:

- Barwiński E., *Pierwsze podziały administracyjne Galicji*, „Ziemia Czerwieńska” 1935, z. 1.
- Fedorowski W., *Ewidencja gruntów*, Warszawa 1974.
- Fierich J., *Kultury rolnicze, zmianowania i zbiory w katastrze józefińskim 1785/7*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” T. 12, 1950, s. 25-66.
- Gospodarka Galicji 1772-1867. Inwentarz materiałów historycznych z archiwów i bibliotek Polski, Austrii i Ukrainy*, t. 2-3, red. K. Ślusarek, Kraków 2015.
- Górak A., Latawiec K., *Kancelaria organów władzy w Galicji. Wybór źródeł*, Lublin 2013.
- Grodziski S., *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*, Wrocław 1971.
- Hajduk K., *Administracja państwowa i samorząd w powiecie brzozowskim w latach 1867-1914*, „Rocznik Przemyski” T. 45, 2009, s. 81-104.
- Jewuła Ł., *Galicyskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772-1848*, Kraków 2013.
- Kiryk F., *Brzesko w świetle Metryki Józefińskiej*, [w:] *Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu*, red. F. Leśniak, Kraków 2000, s. 311-322.
- Kiryk F., *Granice osiadłości mieszczańskich i właściciele gruntów oraz domów w Starym Sączu w świetle metryki józefińskiej i franciszkańskiej*, „Rocznik Sądecki” T. 21, 1993, s. 102-108.
- Madurowicz H., Podraza A., *Regiony gospodarcze Małopolski Zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958.
- Rozdolski R., *Stosunki poddańcze w dawnej Galicji*, t. 2, Warszawa 1962.
- Schnur-Peplowski S., *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, Lwów 1895.
- Stanaszek B., *Terytorium, zabudowa i ludność Brzostku w pierwszym półwieczu rządów austriackich w Galicji*, [w:] *Z dziejów Brzostku. Studia i materiały*, t. 2, red. B. Stanaszek, Brzostek 2009, s. 133-167.
- Styś W., *Metryki gruntowe józefińskie i franciszkańskie jako źródła do historii gospodarczej Galicji*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” T. 2, 1932-1933, s. 57-92.
- Ślusarek K., *Drobna szlachta w Galicji 1772-1848*, Kraków 1994.
- Wolski J., *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” T. 32, 2000, nr 3, s. 199-212.
- Wydro J., *Kataster gruntowy austriacki i jego znaczenie dla Galicji*, „Studia Historyczne” 1967, s. 145-147.
- Żywczyński M., *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1999.

Гневишева О. et al., *Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник*, Львів 2001.

Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики. Першіно земельні кадастри Галичини, ред. Я. Захарчишин, уклад. Я. Пироженко, В. Сіверська, Київ 1965.

Zbiory on-line:

Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym, [on-line:] <http://www.miasta-galicji.pl/publikacje> – 21 IX 2019.

Данієль Новак, Австрійські земельні кадастри у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові

У статті описані найважливіші джерела економічної історії Галичини, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Ці джерела – податкові фасії 1772 р. та галицькі кадастри, тобто Йосифінська метрика, опрацьована в 1785-1789 рр., Францисканська метрика, започаткована в 1819-1820 рр., та Галицький постійний кадастр, опрацьований в середині XIX ст.. У статті в основному представлено фонди, у котрих зберігаються ці документи, описано їх зміст та можливості використання. Крім того, автором описані адміністративні зміни в Галичині протягом досліджуваного періоду, що значно полегшує пошуки цих матеріалів у архіві.

Ключові слова: архів, економічна історія, Галичина, адміністрація, Йосифінська метрика, Францисканська метрика, Галицький постійний кадастр, податкові фасії

Daniel Nowak, Austrian Land Cadasters in the Possession of Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv

The paper outlines the most important sources for economic history of Galicia (Austrian Kingdom of Galicia and Lodomeria) that are kept in the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. The sources comprise tax fassus (statements) of 1772 and Galician cadasters, that is Josephin Metrics, made in 1795-1789, and Franciscan Metrics, started in 1819-1820, as well as Fixed Galician Cadaster, compiled in mid-19th century. The paper describes the place of storage of the documents in the Lviv Archives, their contests, and the ways they can be utilized. In addition, changes in administrative division of Galicia have been delineated to facilitate the search of the archive.

Keywords: archive, economic history, Galicia, Kingdom of Galicia and Lodomeria, administrative division, facje (tax statements), Josephin Metrics, Franciscan Metrics, Fixed Galician Cadaster